

ƏNƏNƏDƏN YENİLİYƏ VƏ QACAR DÖVRÜNDƏ MEMARLIQDA MODERNİZMİN BAŞLANMASI SƏBƏBLƏRİ

Ənənələr keçmiş nəsillərin adətlərindən, inanclarından və davranışlarından bizə gəlib çatan mirasdır. Arxaik toplumda fərdi və ictimai davranışlar ənənənin məhkəmə daşı ilə ölçülür. "Ənənə, ənənələrə əsaslanan toplumda düzgün olan və olmayan davranışları müəyyən edəndir. Ənənə həmçinin davamlılıq və uzanıb getmək mənasındadır, yeni nəsildən nəsle ötürülür". (2). Başqa sözlə desək, ənənə təsvir etmə şəklinə əvvəlkilərdən qəbul edilmiş elementlər və tərkib hissələridir. Bu görüşə əsasən, ənənəyə əsaslanan fərd kənardan özünə baxmaq əvəzinə ənənəvi şəkildə yaşayan və özünün yaşayış tərzini ilə haqqında fikirləşməyən insandır. (3, s.56). Əlbəttə, "ənənələr öz dünyalarında və öz yeri və havası olan bir şəraitdə effektiv, işəyapar və əsas yaradandır, lakin öz dünyalarından kənara çıxdıqda heç bir təsirə malik olmayan quru bir cismə bənzəyirlər." (3, s.48). Bu da o deməkdir ki, ənənə özünün effektivliyi üçün ehtiyacı olduğu əsaslar və mədəniyyətə bağlıdır və onun mühitində və əsasında dəyişiklik yarandıqda onun rolu və forması da dəyişəcəkdir. Hər toplumda hakim olan mədəniyyət xarici faktorlar vasitəsilə dəyişir və bu dəyişiklik qədim ənənəvi əsasları və kökləri dəyişdirməyə və dağıtmağa qadir olacaqdır. Başqa sözlə desək, "mədəniyyət ənənələri zərrə-zərrə qəşimir və ləğv etmir və budaq, yarpaq və meyvə ilə məşğul olmaq əvəzinə, yerə, kökə və havaya da diqqət edir" (3, s.47).

Yeniləşmə və ya modernizm ənənənin əksinə olaraq, yeniləşmək, əvəz olmaq və təzələnmək mənasındadır. Əgər ənənədə "necə idi" əsasdırsa, modernizmdə "necə olmaq" olduqca əhəmiyyətlidir. (1, s.18). Modernizm ənənədən bəhs edəndə ancaq onun tərifini verməklə kifayətlənmir, bəlkə bu tərifdən özünü tanıtmaya üçün də istifadə edir. Bu baxımdan ənənə modernizmin əsas başqalaşmalarından biridir və modernizmin meydana çıxması ilə ənənə anlayışı aşkara çıxır, yeni modern olmayan hər şey ənənə düşərgəsinə atılır. (3, s.57).

Ənənə və modernizmlə bağlı müfəkkirlər tərəfindən çoxsaylı nəzəriyyələr verilmişdir. Bəzi müfəkkirlər ənənəni hasar və sərhəddə bənzədirlər. Bəzi başqa müfəkkirlər isə onu qədim fikirlər və beləğətə bərabər olan hər nə varsa, onunla eyniləşdirirlər. Bir başqa qrup isə ənənəni keçmiş vəziyyətin qorunub saxlanması, bəziləri isə ənənəni Əflatun zamanından indiye qədər olan ənənə bərabər hesab edirlər. Lüğəvi mənada ənənə mədəni və milli davranış əlamətlərinin bir nəsilən başqa bir nəsle ötürülməsidir. Ənənə, yəni buraxılmaq, təslim olmaqdır, öyrənilməsi lazım olan şifahi mədəniyyət növüdür. İnancların, adətlərin və təcrübələrin atalardan övladlara ötürülməsidir, hətta yazılı əsərlər olmasa belə. Ənənəvi insanın baxışına görə, ənənələrə ehtiram göstərmək cəmiyyət üzvləri üçün ardıcılıq, səbat və etibar yaradır. Ənənə qanuniliyin başlanğıcıdır və onun pozulması və ondan yayınma çətinidir. (2) Fəlsəfədə ənənə bir cəmiyyətə aid olan fəzilət və xeyirlərdir. Ənənəvilik hər yerdə və həmişə olan gerçəklər kompleksinə deyilir və onunla bağlı praktiki və nəzəri öhdəlikləri vardır. Ənənəvilik də ağıl bir şəkildə ənənələrin istifadəsi qaydaları haqqında düşünmək və gah bir şəkildə onlara meyl göstərməkdir, xüsusilə də təhlükə ilə qarşı-qarşıya olduqları zaman. (3, s.56).

Səbat, davamlılıq və ardıcılığı assosasiya edən ənənənin əksinə olaraq, yeniləşmə, yaxud modernizm “yeniləşmək”, “təzələşmək”, “təzə şeylərin tərəfdarı olmaq”, “yeniliyə və təzəliyə meyl göstərmək” və “təzədən başlamaq” mənasındadır.” (4, s.28). Modern düşünce rəasionalizm, humanizm, fərdiyyətçilik, azadlıq, bərabərlik, insanın ümumi bilik səviyyəsi və hədsiz inkişafı kimi anlayışlarla xülasələşdirmək olar. Yeniləşmə, yaxud modernizm ingilis dilindəki “modernit” (Modernity) sözünün qarşılığıdır. Müasir fəlsəfələrin əksəriyyəti bu fikirdədir ki, müasir dövrün başlanğıcı Renessans dövründə XV əsrdə İtaliyanın şimalında humanizm (Humanism) və rəasionalizmin (Rationalism) ortaya çıxması ilə eyni zamana təsadüf edir. Bu dövrən başlayaraq, qərb insanının dünyagörüşü dəyişmiş və “göyden yerə” baxmışdır. Başqa sözle desək, “əsasən modernitlik insanın dünyaya, xüsusilə də özünə olan baxışının dəyişməsidir və öz ələmi və özünün dünyadakı yeri ilə bağlı təzə söyləntiləridir.” (5, s. 28).

Fransada modern fəlsəfənin əsasını qoyan Rene Dekart (1596-1650) özünün “mən düşünürəm, bəs varam” məşhur cümləsini söyləməklə (6), ənənəvi dünyanın əsas fəlsəfə və ənənəvi dünyagörüşünün “mən inanıram, bəs varam” olmasına baxmayaraq, “bütün fəlsəfə və arxaik dünyanın görüşlərinə təsir göstərmişdir. Ənənə dünyasında hər şey yəqinlik və imandır. Lakin De-

kart bu fikirdədir ki, yəqinliyə və həqiqətə çatmaq üçün şübhədən başlamaq və keçmişdəkilərin dediklərinin və arxaik dünyanın inanclarının qarşısında bir sual işarəsi qoymaq lazımdır. Onun fikrinə, yəqinliyə çatmanın yeganə yolu zəka və tefəkkür vasitəsidir.

Müasir dövrümüzün mütəfəkkirlərindən D.Aşuri modernizm ilə bağlı olaraq deyir: "Modernizm Orta əsrlərin insana, dünyaya və Allaha olan bütün baxışlara qarşı çıxmaq və insanın və dünyanın ağıl və insanı tanımaq əsasında yenidənqurmasının mümkünlüyünə ümid etmək və bunu arzulamaqdır". (5, s.7)

Yeniləşmə ilə qəti olaraq bunu deyə bilərik ki, bu dəfə insan təbiətə və varlığa özünün ağıl və zəka bucağından baxır və təbiəti, cəmiyyəti və insanı ağılla dərk etmək yolu ilə özünü təbiətin torundan xilas edəcəyinə və beləliklə də hər şey üzərində hakimiyyət əldə etməklə təbiətin torundan xilas olmuş fəvqəlbəşəri bir varlığa çevriləcək bir vəziyyətə çatdıracağına ümid edir.

Elm və incəsənət də öz növbəsində ənənə və modernizmlə əlaqədə və kompromisdə olmuşdur. Belə ki, elm və incəsənət də hər bir dövrdə həmişə o dövrün ruhu və dünyagörüşünə və hakim olan tefəkkür sisteminə tabe olmuş və onunla eyni istiqamətdə hərəkət etmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi, arxaik dünyanın fəlsəfəsi və dünyagörüşü keçmişlərin ənənələri və inanclarına əmin olmaq və onlara inanmağa əsaslanır. Halbuki müasir dünya insanın ağıl və zəkasına əsaslandığından tamamilə başqa bir şeydən bəhs edir.

Elm və incəsənət Orta əsrlərdə, xüsusilə də XIV və XV əsrlərdə, kilsənin və dini anlayışların mütləq hakimiyyəti altında idi. Məsələn, qotik memarlıq arxaik dünyanın elm və incəsənət meyarının simvolu kimi, Tanrının hüzuruna mütləq bir şəkildə yaxınlaşmaq və əriyib yox olmaq fəlsəfəsi əsasında qurulmuşdur. Modernizmin meydana çıxması ilə elm və incəsənətə baxış müqəddəslik, mütləqlik, əsrarəngizlik və gizlilikdən çıxmış və dəyişərək qeyri-mütləq və kəşf oluna bilən bir şəkildə olmuşdur.

Ənənələrə bağlı dünyada elm və incəsənətin nəticələr almaq üsulu müqayisəyə (ümumidən xüsusiyyətlərə çatmaq) əsaslanırdı. Məntiqdə müqayisə Aristotel kimi antik bir filosof və alim tərəfindən söylənməmiş bir əsəir və ya dini nəsihətlər şəklində qəbul edilmiş bir məsələ meyar olaraq qəbul edilir və sonra ona uyğun gəlməyənlər məntiq vasitəsilə rədd edilir və çıxarıldı (7, s.28). Modernizm dövründə elm və incəsənətin nəticələri almaq üsulu induktiv arqumentlərə (xüsusidən ümumiyyətlərə çatmaq) əsaslanır. Induktiv məntiqdə birbaşa, əyani təcrübə və nəticələr əsasında fərziyyələrin düzgünlüyü və doğruluğunu öyrənmək olar. F.Bigen bu barədə deyir: "Yalnız bir fenomeni müs-

təqim müşahidə ilə və bu müşahidələri şərh edən üsulun genişlənməsi ilə yeni həqiqətlər əldə etmək olar" (8, s.475).

M.Zəmiran yeni və qədim elmlə bağlı olaraq deyir: "Yeni elm belli gerçəklərə əsaslanır, köhnə elm isə abstrakt anlayışlar üzərində qurulmuşdur. Yeni elm şübhə yeri olmayan elmin arxasındadır, köhnə elm isə keçmiş elmin dalındadır və yığılıb qalmış elmdir. Yeni elm təbiətin sirlərini açmaq və təbiətə hakim olmaq dalındadır, köhnə elm isə təbiətin sirləri qarşısında mat qalmışdır və təbiətə təslim olmuşdur. Yeni elmə hər şey tanımaq üçün mövzudur. Orta əsrlər elmi isə Allah yolundadır. Modern elm həqiqəti zəka ilə eyniyyət arasında vasitə və praktikaya çevrilmək hesab edir. Haydegerin dediyi kimi: "Yeni elm praktika və sınaqdan çıxarmaq üzərində təkid edir və Dekart isə bu fikirdədir ki, müasir elm başəri məsələlərin şərhini verir" (2).

E.Huserel deyir: "Yeni elm özünün yaratdığı elmlə işi vardır və başqalarını nəzərdə tutmur." (9)

Həzrət Əli elmlə əlaqədar olaraq deyir: "Mərifət sübhanın Allahı, ən üstün mərifətdir" (10, s.148). İslam və İran mədəniyyətinə uyğun olan bu cümləni Orta əsrlərdə modernizmdən əvvəlki Avropada mövcud olan qərb dünyagörüşünə də aid etmək və anlamaq olar ki, köhnə elm, yaxud ənənəyə əsaslanan elm ümumiyyətlə, Allahın dərgahına yaxınlaşmaq üzərində mərkəzləşmişdir.

Ənənəyə əsaslanan elm ümumi bir Allahın dərgahına yaxınlaşma mühitində inkişaf edir. Lakin yeni elm isə özünün inkişafı və irəliləyişi üçün çoxsaylı və müxtəlif sahələr istiqamətində hərəkət edir. Yeni elm istədiyini görünməz dünyada və təbii dünyadan üstün olan bir aləmdə axtaran arxaik elmin əksinə olaraq, təbiətin sirlərini aşkara çıxararaq ondan bəhrələnməyə və mümkün olduğu qədər ona yiyələnməyə əsaslanır. Başqa sözlə desək, köhnə elm axirət evi tikmək üçün dünya yaradan bir elmdir. Lakin yeni elm insan üçün daha çox rahatlıq və rifah yaratmaq istiqamətində bu dünyaya xidmət edən bir elmdir.

Ənənəvi incəsənət də ənənəvi elm kimi maddi olmayan dünya və Allahın dərgahına yaxınlaşmaq istiqamətindədir. Məqsədi varlığı yaradan Allahın qüdrət və əzəmətini tərifləmək və ona sitayiş və bir tərkib hissəsi kimi insanın həqarəti və bir bütöv olan Tanrıdan asılılığıdır. İ.Qomşeyi ənənəvi incəsənət haqqında belə deyir: "Bütün ədəbiyyatı heç kəs olmayanlar yaratdılar, Mövlananın dediyi ki, mən kimsəsizlikdə bir kimsəni tapdım. İlk əxlaq dersi bundan ibarətdir ki, yaradan odur, sən onun adıyla yarada bilərsən, kimlik və inayət yalnız Allah üçündür. Ondan başqa heç kəs mənim kim olduğumla bağlı hökm verə bilməz. Bütün ədəbiyyat ona tərəf olan dəvətdir, Allahın adı,

Allahın yadı və Allahla birgə olan ədəbiyyatdır. İncəsənətin mahiyyəti budur ki, sən olmayasan, onun camalını, üzünü əks etdirəsen.” (1, s.25). Bununla əlaqədar olaraq, M.Rixnegeran deyir ki: “Ənənəvi sənətkar yaradıcılıq gücü və öz ləyaqətini aşkarlamaq ardınca getmir. Əslində klassik incəsənət klassik sivilizasiyada sənətkarlıq ənənəsi olub, sənətkarın kimlik və şəxsiyyətini daha az göstərir. Bu baxımdan da sənətkarın öz əsərinin sonunda imza qoymasına ehtiyac yox idi. Çünki klassik incəsənət elə bir məqamdır ki, hamı onun qurbanı olur, bir millətin mədəni irsi və onun tarixi məsuliyyətini aşkarlayır, fərdin xüsusiyyətlərini deyil (11, s.16).

Qeyd etdiyimiz kimi, klassik incəsənət keçmişdəkilərin ənənələrini, üslublarını və yollarını davam etdirir və bu yolda sənətkarların öz yaradıcılıq və yeniliklərini göstərmək üçün o qədər də geniş imkanları yoxdur. Çünki klassik ədəbiyyatın bir məqsədi vardır ki, bu da varlıq dünyasını yaradan xaliqin zatının vəsfi və həqiqəti kəşf etməkdir. Bu baxımdan belə bir iddia etmək olar ki, klassik incəsənət Tanrının mahiyyətindən ibarət olan öz məqsədini bəyan etmək üçün vasitədir. Lakin müasir incəsənət klassik incəsənətdən fərqli olaraq tamamilə başqa bir effekti axtarır və yenilik və yaradıcılıq onun ayrılmaz prinsiplərindən sayılır. B.Əhməd deyir: “Müasir sənətkarların işi dəyişdirmək mümkün olduğunu xatırlatmaqdır” (12, s.162). Müasir incəsənətin məqsədi də klassik incəsənətin məqsədindən fərqlənir. Belə ki, “Ç.Budler və Kant “sənət sənət üçündür” prinsipinin tərəfdarıdır. Onların fikrinə görə, incəsənətin məqsədi onun öz içindədir və incəsənət asılı deyil, incəsənət məqsəddir” (1, s.29). Qeyd etmək lazımdır ki, “Kantın nəzəriyyəsində incəsənət yalnız sənətkarın içinə axır və real və gerçək aləmə aid deyil. Müasir incəsənət fəlsəfəsinin başlanğıcı buradandır. Belə ki, Freyding incəsənət nəzəriyyəsi bu fəlsəfənin yerinə yetirilməsidir” (13, s.47). Digər tərəfdən, “Kadamer incəsənəti insanın azadlıq simvollarının gerçəkləşdiyi bir oyun üsulu hesab edir” (13, s.52). Hegel isə bu fikirdədir ki, “incəsənətin vəzifəsi ideyaların xüsusi bir geyimdə nümayişi və bəyan edilməsidir” (14). Haqqında bəhs etdiyimiz nəzəriyyələrdən görmək olar ki, klassik və müasir dünyada elm və incəsənət öz məqsəd və hədəfləri ilə bağlı fərqli baxışlar və görüşlərə malikdir. Lakin ənənəvi incəsənət əcdadların dəyişməz prinsip və əsaslarına, eləcə də İlahi mütləq üsuluna əsaslanır. Modern incəsənət isə sənətkarın zəka və təfəkkürü əsasında yenilik yaratmaq və dünya qurmasıdır.

İranda Qacar dövründən əvvəlki memarlıqla bağlı tədqiqat və axtarış apardıqda asanlıqla görmək olar ki, İran və islam mədəniyyəti və ənənələri

tarix boyu onun meydana gəlməsi və formalaşmasının əsas faktorlarındanıdır. İran memarları və sənətkarları da əcdadlarının adət-ənənələrinə arxalanaraq, öz incəsənət əsərlərini hazırlamış və bunları yaradarkən yad sivilizasiya və mədəniyyətlərdən ilham almaq ehtiyacı duymadan öz missiyalarını yerinə yetirməyə qadir idi. Bu proses və İran klassik memarlığında ənənələrə diqqət göstərilməsi elə əsərlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur ki, onlar arasında zahiri fərqlər olmasına baxmayaraq, vahid bir dünyagörüşü və fəlsəfəyə malikdir. Klassik İran incəsənəti Tanrının müqəddəs mahiyyətini təcəllietmə tendensiyası və dünyagörüşü ilə və varlığın gerçəkliklərini dərk etmək və intuitiv anlamaq üçün cisimdən ruha doğru olan bir istiqamətdə hərəkət edir. İranın Qacar dövründən əvvəlki klassik memarlıq sənəti Həzrət Haqqın bütün fəaliyyətlərdə olduğuna, hər şeyin, hətta ən yaradıcı faktorun belə, bu sənətdə Allahın müqəddəs mahiyyətini təcəlli etdiyinə və heç bir şeyin varlığın əşrəfi olan insanla onu yaradanın arasında fasilə yaratmamalı və ayrılıq salmamalı olduğuna inanan bir sənətdir. Beləliklə, klassik İran incəsənəti səmavi bir incəsənətdir və özünün metafizik və fəvqəlbəşəri mənə və məfhumlarını bəyan etmək üçün abstrakt forma və naxışlardan bəhrələnir. Çünki islam sənətkarları və mütəfəkkirləri bu fikirdədirlər ki, Allahın mahiyyəti heç bir şeylə, hətta təbii dünya ilə belə müqayisə edilə bilməz. Təbiətdəki mövcud forma və şəkillərin Tanrının müqəddəs mahiyyətini bəyan etməyə qadir olmadığına inandıqlarından öz sənətlərində mənəvi ideya və anlayışlarını bəyan etmək üçün hətta təbii forma və elementlərdən də qaçırdılar.

Klassik İran memarlığının prinsip və əsaslarını qəbul etmək və onları davam etdirmək Qacarilərin hakimiyyəti dövründən əvvəl və Səfəvi, Əfşar və Zəndi sülalələrinin hakimiyyəti dövrlərində İran torpaqlarında incəsənət və memarlığın formalaşmasının ən əsas faktorlarındanı idi. Lakin Səfəvi dövründə başlanan Qərblə ticarət, siyasi və hərbi əlaqələrinin formalaşması və təxminən, bir əsrə yaxın hərə-mərclik və savadsızlıqdan sonra Əfşarlar və Zəndilərin hakimiyyəti dövründə ölkədə nisbi səbat və təhlükəsizliyin yaranması ilə Qacarlar hakimiyyəti dövründə bu əlaqələr daha da genişləndi. Bu da İranda modernizm və yad elementlərin getdikcə daha çox incəsənətə və memarlığa daxil olması üçün zəmin yaratdı.

Burada mühüm məsələ bundan ibarətdir: niyə İranın Qərblə geniş əlaqələrinin Səfəvilər hakimiyyəti dövründə başlamasına baxmayaraq, İranda qərbçilik tendensiyaının Qacarlar dövründə özünün zirvəsinə çatdığının şahidi oluruq? Bəlkə cavab bundan ibarətdir ki, Səfəvi dövləti regionda güclü

və qüdrətli bir dövlət idi və İran varlı bir ölkə idi, zəngin resurslara malik idi, əhalinin nisbi rifahı vardı. Müxtəlif İran malları Avropaya ixrac edilirdi. Bu baxımdan da Səfəvi dövləti Qərbə ehtiyac hiss etmirdi, bəlkə əksinə hesab edirdi ki, Avropa ölkələrinin İrana ehtiyacı var. Əslində də belə idi. Lakin Qacar dövləti belə iqtidara malik deyildi və hətta ölkənin idarə edilməsi işlərində də olduqca çox zəiflik göstərirdi. Belə ki, bu zəiflik İran toplumunda özünə inam hissinin zəifləməsinə və Qərb tendensiyaalarının yaranmasına səbəb oldu. Fətəli şahın hakimiyyəti dövründə başlayan bu proses Nəsrəddin şahın hakimiyyəti dövründə özünün zirvəsinə çatdı və İrandakı həyat tərzinin bütün sahələrinə, xüsusilə də o dövrün incəsənət və memarlığına, öz təsirini göstərdi.

Ümumi bir baxışda Qacar dövrü memarlığı və şəhərsalmasında ənənəvi sistemin dəyişməsi və novatorluq və modernizmin formalaşmasına təsir göstərən çoxsaylı faktorları göstərmək olar:

- 1) Qacarlar sülaləsinin Osmanlılar, Portuqaliyalılar, çar hökumətinin müasir və təchiz olunmuş ordusu və İngiltərə İmperiyasının dəniz qoşunları ilə olan müharibələrdəki çoxsaylı siyasi və hərbi məğlubiyyətləri Qacar şahlarının geriliklərini dərk edib anlamasına və dəyişiklik üçün motivlər əldə etməsinə səbəb oldu.
- 2) İranın yüksək məqamly şəxslərinin Avropaya gediş-gəlişləri və İranın Avropa və dünyanın digər ölkələrində konsulluqlarının açılması;
- 3) köhnə yaşayış və istehsal strukturların dağılması və yeni iqtisadi, sosial sistemlərlə uyğunlaşma ehtiyacı və bunun özünün də memarlıq və şəhərsalmanın yeni əsaslarına ehtiyacı olması;
- 4) o dövrdə İranın münasib olmayan iqtisadi vəziyyəti və onun keçmiş mədəni irsin inkişaf edib çiçəklənmə bilməməsinə təsiri və nəticədə heç bir sorğu-sualsız Qərb memarlığı və şəhərsalmasının qəbul edilməsi;
- 5) memarların yeni yaranmış nəslə ənənəvi "usta-şagird" üslubunun əksinə olaraq, memarlıq elmini akademik olaraq Avropada öyrənmişdilər;
- 6) memarlıq təlimi vermək üçün İranda avropalı müəllimlərin olması, Qərb üslubunda tikililər tikmək üçün rus və erməni memarların fəaliyyət göstərməsi;
- 7) kalyaska, lokomotiv və avtomobil kimi yeni elementlərin ümumi və şəhər nəqliyyat sisteminə daxil olması və bunlar üçün münasib şərait yaratmaq üçün şəhərin qədim strukturunun dəyişilməsinə olan ehtiyac.

Ümumi baxışda görmək olar ki, Qacar dövrü memarlıq və incəsənəti qeyd

etdiyimiz səbəblərlə bağlı olaraq tədricən Avropa incəsənətinin təsiri altına düşür və o dövr şahlarının modernizmə meyl göstərməsinə səbəb olurdu. Bu dəyişiklik tədrici olsa da yeniləşmə və modernizm dövrünün təfəkkür və zövqünün onun strukturuna daxil olmasının dönüş nöqtəsidir. Belə ki, İran klassik memarlığının strukturu və əsas mahiyyəti Allahın müqəddəs mahiyyəti və səmavi məfhumların təcelli yeridir və bu memarlıq öz məfhumlarını bəyan etmək üçün abstrakt dili və təcridolmanı seçmişdir. Lakin Qacar dövrü memarlığı dünyəvi və maddi həyat tendensiyalı bir kimlik və ruha sahibdir. O öz forma və möhtəviyyəti ilə təcridolma və abstrakt formalardan uzaqlaşmaya doğru gedir və Qərbdən gələn element və formaların qəbul edilməsinə o qədər də müqavimət göstərmir.

Bu dövrdə qeyd etdiyimiz faktorlara əsasən, Qərb memarlığı modern memarlıq norması kimi təqlid edilməyə başladı. Bu təqlidin ölçüləri memarlıq və şəhərsalma elementlərinin geniş bir həcmi və Qərb memarlığının mövcud olduğu fəzaları əhatə edirdi. Belə ki, Qərb memarlığının çoxsaylı ideya və fəzaları, o cümlədən, meydanlar, küçələr, ictimai binalar, hündür və əzəmətli eyvanlar, sütunlar və sütun başları, sənturilər, dəmir və ya sink dam örtükləri, binanın əsas istiqamətlərindəki giriş pilləkənləri, balkonlar, xarici fasadda və daxili memarlıqda geniş miqyaslı dekorasiyalar, geniş və panoramı olan pəncərələr, Qərb naxışları və rəngləri klassik İran memarlığına əlavə edildi.

Qacar dövründə memarlıqda baş verən dəyişikliklərin gedişi özündən əvvəlki dövrlərə nisbətən olduqca sürətli və kütləvi idi. Belə ki, Qacar sülaləsinin hakimiyyətinin sonunda İran memarlığının bir neçə minillik ömrü də sona çatdı və yeni memarlıq doğuldu. Buna görə də bu dövr memarlığını keçid memarlığı, açılış və qarışma memarlığı və İran və Qərb memarlığının qovuşması dövrü hesab edirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Qəbadiyan, V. Nəsrədinin hakimiyyəti dövründə memarlıq. "Daneşgah" nəşriyyatı, 1-ci çap, 1383.
2. Zəmiran, M. Azad İslam Universiteti, doktorantlıq dövrü. Memarlıq qrupu dərsi, 1376.
3. Mənsurkiyani, N. Ənənə və modernizm. "Baxtəbə əndişə" rüblüyü, aban, 1379, № 8.
4. Omid Hüseyn. Ümid mədəniyyəti, modernizm. "Cavidan" nəşriyyatı, 1343.

5. Aşuri, D. Ənənə, modernizm və postmodern. Birinci dəftər. "Sərat" mədəniyyət müəssisəsi, 1-ci çap, 1375.
6. Descartes, René, Discours de la method, 1637, part IV.
7. Əlizadə B. Aristotel məntiqinin fəlsəfi əsaslarının tənqidi təhlili. "Məsəbə" rüblüyü, mehr, 1379, № 35.
8. Strayer, Joseph, The Mainstream of civilization
9. Husserl, Edmund. General Introduction to Pure Phenomenology, 1931.
10. Məhdəs, S. C. Qürur və parlayan mirvarinin farsca şərh. Tehran Universiteti, 1366, 6-cı cild, səh. 148, 9864.
11. Rixtegaran, M. "Kətab məh hənər" jurnalı, 1381, № 45 və 46.
12. Əhmədi, B. Zülmətın xətirəsi. Tehran. Mərkəzi nəşriyyat, 1376.
13. Mədədpur, M. Modern və müasir sekulyar fəlsəfələr. "Keyhane fərhang" jurnalı, 1380, №
14. Zəmiran, M. İncəsənət və estetikə ətrafında fenomen axtarışları. "Kanon" nəşriyyatı, 1377.

Açar sözlər: ənənə, yenilikçilik, modernizm, memarlıq, Qacar dövrü.

Мехти Саадети Хамсе (Иран)

От традиций до модернизма и причины начала модернизма в архитектуре в период династия Гаджар

Традиции - это обычаи, верования, правила поведения и обряды, которые дошли до нас как наследие наших предков и в течении истории определяли ценности, цели и поведение архаического общества. Новаторство или модернизм в отличие от традиций, означает стать новым, измениться, стать современным. История модернизма в Иране тесно связана периодом династии Гаджар. В этот период многочисленные причины привели подражанию западной архитектуры как форма современной архитектуры. И в итоге в конце управления династии Гаджар жизнь Иранской архитектуры, которая продолжалась тысячелетиями, закончилась и родилась новая архитектура.

Ключевые слова: традиция, возрождение, модернизм, архитектура, период государства Гаджаров.

Mehdi Saadati Khamse (Iran)

**From Tradition to Modernity and the reasons for the start
of Modernism in Qajar Architecture**

Traditions as a legacy of ancestor's rituals, mores, beliefs and behaviors has determined the values, ideals and norms of traditional societies during the history. Modernity unlike the traditions means renewal and changing. History and birth of modernity in Iran is related to Qajar Period. In this period due to many reasons west architecture was imitated as the symbol of new architecture, so that, lifetime of Iranian Historical Architecture was Ended and a new architecture was born.

Keywords: Tradition, renewal, modernism, architecture, Qajar Period.